

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

PLEISTERPLAATSEN VAN WILDE GANZEN IN NEDERLAND

M. F. MÖRZER BRUIJNS.

R.I.V.O.N., Mededeling nr. 30.

Het waarnemen van wilde ganzen is voor de meeste mensen een belevenis. Vogelkenners, jagers en andere natuurliefhebbers verheugen zich telkens wanneer zij in de trektijden ganzen zien overkomen. Het waarnemen van overwinterende troepen ganzen in het veld heeft bepaald iets opwindends. Het komt helaas minder voor dan men wel zou denken, want het aantal geschikte pleisterplaatsen is in Nederland nog al beperkt.

Vroeger moet dat anders zijn geweest. De ganzen kwamen toen op veel meer plaatsen zowel op de trek als om te overwinteren. Nauwkeurige gegevens daarover zijn er helaas vrijwel niet, maar dat het achteruit is gegaan met de gan-

zen, daaraan valt wel niet te twijfelen. Het aantal bekende pleisterplaatsen en overwinteringsgebieden was omstreeks 1950 op het oog zo gering, terwijl er van de betekenis van de overgebleven terreinen maar zo weinig bekend was, dat het Staatsbosbeheer in dat jaar begon met een stelselmatig onderzoek van deze terreinen. Eigenlijk verricht de afdeling Jacht van het I.T.B.O.N. (Instituut voor Toegepast Biologisch Onderzoek in de Natuur) te Arnhem het onderzoek van „wild“-soorten. Er is ten aanzien van de wilde ganzen en andere zeldzame wildsoorten evenwel ook een natuurbeschermingskant in het geding. Er is daardoor een samenwerking tot stand gekomen, waarbij ook het R.I.

V.O.N. onderzoek verricht van soorten, die op de een of andere manier gevaar lopen en wellicht een bijzondere bescherming behoeven.

Zo op het eerste gezicht lijkt dat voor de ganzen nog niet het geval te zijn. Bijna iedereen, die geregeld buiten komt, ziet in het winter-halfjaar immers wel eens troepen ganzen overvliegen. Het zijn vaak zelfs grote troepen en het lijkt onwaarschijnlijk, dat deze vogels niet overal in de velden en langs de meren en plassen een veilig voedselgebied en een rustplaats zouden kunnen vinden. Vooral in Nederland, waar de jacht op 31 januari wordt gesloten, lijken de ganzen bijzonder veilig. Bij nader onderzoek is de toestand evenwel niet onverdeeld gunstig en ziet de toekomst er voor sommige soorten niet rooskleurig uit. Er zijn momenteel echter nog alle mogelijkheden om te voorkomen, dat soorten Nederland zouden moeten mijden vanwege het gemis aan geschikte pleisterplaatsen.

Alle wilde ganzen stellen — vooral door hun schuwheid — hoge eisen aan de plaatsen waar ze pleisteren, terwijl aan deze eisen niet volledig kan worden tegemoet gekomen door sluiting van de jacht. Die eisen kunnen ongeveer als volgt worden geformuleerd:

Het gebied moet over een grote uitgestrektheid rustig zijn (geen of slechts zelden jagers of andere mensen bv. vogelwaarnemers, die het veld onrustig maken, geen verkeer); het moet geschikt voedsel opleveren en er moet een grote water-vlakte in de omgeving zijn, waarheen de ganzen veilig de wijk kunnen nemen als zij worden opgejaagd. Dergelijke terreinen waren er tot voor enkele tientallen jaren nog in ruim voldoende mate. De laaggelegen, 's winters geheel of gedeeltelijk onderlopende graslanden herbergden toen

iedere winter in verscheidene streken duizenden ganzen. Herontginning en ruilverkaveling maakten het voorkomen van dergelijke gebieden echter schaars. De laatste geschikte terreinen staan vrijwel zonder uitzondering op de nominatie om zo spoedig mogelijk ook te worden verbeterd. Wat er dan van „onze” ganzen terecht moet komen weet niemand.

„Onze” ganzen zijn het eigenlijk niet. Alle hier in groteren getale doortrekkende ganzesoorten broeden namelijk ver ten noorden van ons land, grotendeels ten noorden van de poolcirkel op Spitsbergen, in Noord-Scandinavië, Finland, Nova Zembla, Noord-Rusland en tot in Siberië. Zij trekken in najaar en winter door of naar ons land en blijven gedeeltelijk overwinteren. Zij vertegenwoordigen voor de bevolking van hun broedgebieden en voor de jagers en natuurliefhebbers van de landen, waar zij doortrekken, een niet te verwaarlozen element, o.a. als natuurlijke welvaartsbron.

Er wordt daarom internationaal veel aandacht aan deze ganzen besteed en ieder land dat op de trekroute of in het overwinteringsgebied is gelegen, heeft een zekere verantwoordelijkheid voor het wel en wee van deze vogels.

Nederland neemt door zijn ligging en geaardheid een zeer belangrijke plaats in als „ganzengebied”. Het is daarom te hopen, dat het cultuurtechnisch en waterstaatkundig ingrijpen niet zover gaat, dat ook de laatste belangrijke pleisterplaatsen verloren gaan.

Het R.I.V.O.N. tracht sedert 1950 door eigen waarneming en door het verkrijgen van inlichtingen zoveel mogelijk te weten te komen van de pleisterplaatsen. Dat is namelijk het eerste wat men weten moet, om iets voor het behoud te kunnen doen. Ondanks alle moeite en tijd daaraan be-

Fig. 1. Overzicht der pleisterplaatsen.

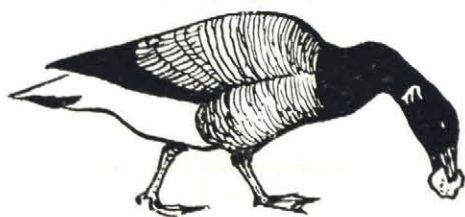

Fig. 2. Rotgans.
Tekening Mevr. Vollgraff—Roes.

Fig. 3. Brandgans. Tek. P. J. Aerts.

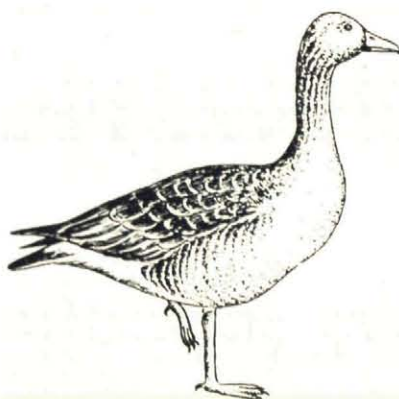

Fig. 4. Grauwe gans. Tek. P. J. Aerts.

steed is hieromtrent nog steeds niet voldoende bekend. Het onderzoek wordt nog voortgezet en medewerking door het melden van waarnemingen wordt zéér op prijs gesteld!

In het onderstaande worden alleen de voornaamste pleisterplaatsen per ganzesoort genoemd. Deze zijn ook met een enkele aanvulling op het schetskaartje (fig. 1) aangegeven. Ieder kan zich dus oriënteren en nagaan of er aanvullende gegevens, het liefst met tellingen van aantallen ganzen, kunnen worden verstrekt. Het is opvallend hoe de provincie Friesland en het deltagebied in het bijzonder van belang zijn voor de ons land bezoekende ganzen. Dit blijkt nog eens extra duidelijk wanneer men de aantallen nader beziet.

Rotgans (*Branta bernicla*) (fig. 2). Deze soort mag vanwege zijn zeldzaamheid niet worden gejaagd. Het is een gans van de wadden en schorren, die zijn voornaamste pleisterplaatsen heeft op de Waddeneilanden (vooral Terschelling, Vlieland en Texel), in geringer aantal ook aan Friesland's noordkust en in Zeeland op de schorren van de Eendracht, de Zandkreek en de Oosterschelde bij Kattendijke. Het totaal van de in Nederland verblijvende Rotganzen komt vermoedelijk nimmer boven de 4000 vogels, zelfs niet boven de 3000. Het zijn meest doortrekkers in het najaar en in het voorjaar, dan tot eind mei. Er overwinteren hier slechts kleinere groepen.

Brandgans (*Branta leucopsis*) (fig. 3). Ook op deze gans wordt sedert 1950 vanwege zijn zeldzaamheid de jacht niet geopend.

Er zijn slechts twee belangrijke pleisterplaatsen in ons land waar Brandganzen overwinteren: één aan de noordoostkust van Friesland en één aan de noordkust van Overflakkee. Overigens worden zowel in Friesland als in Zeeland en ook wel elders, bv. in het Eemgebied, geregeld kleinere groepen Brandganzen waargenomen. Het maximum aantal jaarlijks hier verblijvende Brandganzen varieert tussen 5000 en 10000.

Grauwe gans (*Anser anser*) (fig. 4). De Schierlingen, zoals de Grauwe ganzen ook wel worden genoemd, trekken door in de herfst vanaf september en in het voorjaar tot in april. Zij zijn de eerste die komen en met de Rotganzen de laatste die verdwijnen. Er zijn dan naar schatting wel eens 10000—15000 vogels in ons land.

Er overwinteren ten hoogste slechts enkele duizenden in het zuidwesten van ons land. Tot voor kort kwamen de Grauwe ganzen nog op tal van plaatsen met grote groepen voor; thans zijn er nog slechts twee pleisterplaatsen over, waar deze ganzen in groten getale komen, nl. het kustgebied van Lemsterland en Gaasterland en de gorzen van de Biesbosch, het Hollands Diep en het Haringvliet. Het behoud van deze gebieden als pleisterplaats is dus van veel belang. Sedert 1957 vertoeven veel Grauwe ganzen in het drooggevalen Oostelijk Flevoland, net zoals er omstreeks 1947—1948 enorme aantallen fourageerden in het westelijk deel van de Noordoostpolder. Deze pleisterplaats zal op de duur door het in cultuur brengen van de polder weer verloren gaan.

Kolgans (*Anser albifrons*) (fig. 5). Deze ganzen trekken veel door, maar overwinteren hier ook. Meestal is hun aantal — alles bij elkaar geteld in januari en februari — niet groter dan 8000 à 10000. Het is echter ook wel eens 12000 (bv. 1957) en in strenge winters (bv. 1956) 20000. In het voorjaar van 1958 waren er in het zuiden van Nederland, vermoedelijk door het late voorjaar, enorme troepen Kolganzen aanwezig, die tot ver in maart bleven. Alles bij elkaar waren er half februari wel 30000 Kolganzen en in maart wellicht nog meer. De voornaamste plaatsen, waar deze ganzen pleisteren, zijn: bij Beetsterzwaag in Friesland; de Polder Oosterwolde bij Elburg en Oostelijk Flevoland; de omgeving van de Biesbosch; de lage diasse graslanden bij 's-Hertogenbosch, Waalwijk en Breda; dergelijk grasland zui-

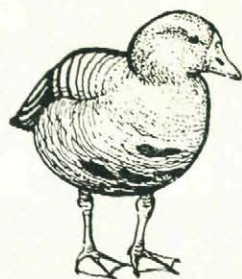

Fig. 5. Kolgans.
Tekening Mevr. Vollgraff—Roes.

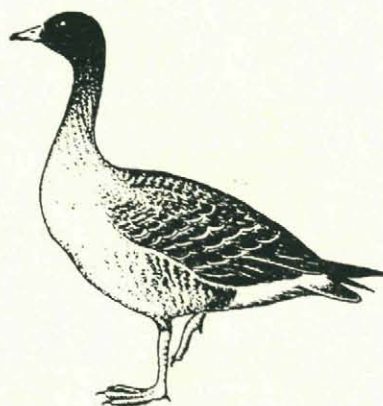

Fig. 6. Rietgans. Tekening P. J. Aerts.

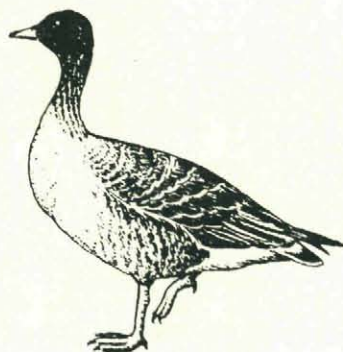

Fig. 7. Kleine rietgans.
Tekening P. J. Aerts.

delijk van Goes; en dergelijke graslanden in Zeeuwsch-Vlaanderen o.a. in de Braakmanpolder.

Rietgans (*Anser fabalis*) (fig. 6). Er overwinteren gewoonlijk enige duizenden Rietganzen in Nederland, meest in de zuidelijke provincies, maar ook wel in het noorden.

In Brabant komen verspreid groepen van enkele honderden en in Zeeland geregeld één groep van soms wel 2000 vogels op Zuid- en Noord-Beveland, ter weerszijden van de Zandkreek. De Rietgans is daarmee de minst talrijke gans van ons land en is misschien ook een van de minder talrijke in West-Europa. Er is omtrent de aantallen evenwel nog niet voldoende bekend.

Kleine rietgans (*Anser brachyrhynchus*) (fig. 7). Van deze soort weten wij ook nog te weinig af. Er overwinteren vermoedelijk de laatste jaren omstreeks 3000

vogels in Zuidwest-Friesland: gedeeltelijk langs de kust (vooral tussen Makkum en Hindelopen), gedeeltelijk in het binnenland (o.a. Terhorne, bij Joure en op enkele andere plaatsen). In Zeeland komen ook wel eens Kleine rietganzen, vooral in strenge winters, maar zelden, en nooit zijn het grote groepen.

Deze ganzen komen blijkens ringgegevens vermoedelijk grotendeels van Spitsbergen als broedgebied en zijn dan afkomstig van een andere broedvogelpopulatie dan de tienduizenden Kleine rietganzen, die in Engeland overwinteren. Deze zijn namelijk meest afkomstig van IJsland.

Dit overzicht is niet meer dan een oppervlakkige opsomming om een indruk te geven hoe de stand van het onderzoek momenteel is. Het is de bedoeling de gegevens soort voor soort nader uit te werken en daarover te bestemder plaatse een verslag te publiceren.

VERSPREIDING EN DAGELIJKSE ACTIVITEIT VAN DE OPPERVLAKTEFAUNA

J. VAN DER DRIFT (I.T.B.O.N. Arnhem).

Een verschijnsel, dat algemeen bekend is doch desondanks, bv. in vergelijkende kwantitatief-faunistische opnamen, vaak over het hoofd wordt gezien, is het dagelijks terugkerend ritme in de activiteit van vele diersoorten.

Het is duidelijk, dat vooral bij moeilijk waarneembare dieren, direct waarnemen of verzamelen meestal een te gebrekkige werkwijze is om deze periodiciteit nauwkeurig vast te stellen. Het is moeilijk of zelfs onmogelijk een geheel etmaal met dezelfde intensiteit te vangen of waar te nemen, iets wat toch noodzakelijk zou zijn om vergelijkbare waarden te verkrijgen.

Hiertoe zijn we aangewezen op meer objectieve vangtechnieken, die continu werken en waarvan de vangstresultaten uitsluitend afhankelijk zijn van de activiteit der dieren. Het lag dan ook voor de hand om bij een onderzoekje naar de verspreiding en het dagelijkse activiteits-ritme van de oppervlaktefauna, dat bij gelegenheid van de zomercursus van het I.T.B.O.N. werd uitgevoerd, gebruik te maken van een dergelijke „automatische” vangtechniek. Onder oppervlaktefauna wordt hier verstaan alle, zich actief over het grondoppervlak voortbewegende dieren. De bij dit onderzoek toegepaste vallen bestaan